

20 ביולי 2016

לכבוד
מר אורי כרמלי
ראש המחלקה לחקירת שוטרים

הנדון: טיפול מח"ש בתלונות על ירי כדורי ספוג

1. הריני לפנות אליך בעניין התנהלות לקויה של מח"ש בטיפול בתלונות בגין שימוש משטרתי בכדורי ספוג. במהלך השנתיים האחרונות מאז הוחל השימוש בכדורי הספוג השחורים על ידי המשטרה, נפצעו עשרות ילדים ומבוגרים ונותרו נכים לכל חייהם כתוצאה משימוש בלתי ראוי באמצעי זה. רבים מהפצועים הגישו תלונות למח"ש.
2. מעיון בחומרי החקירה בתיקים שנסגרו, מנתוני מח"ש בדבר הטיפול בתיקים אלו וכן משיחות שקיימנו עם עורכי דין המייצגים את הקורבנות, עולה כי הטיפול בתלונות אלו מאופיין באזלת יד ובהתנהלות רשלנית ובלתי מקצועית. להלן פירוט הכשלים בטיפול המחלקה בתלונות.

א. סגירת תיקים ללא חקירה

3. על פי הנתונים שנמסרו לנו על ידי המחלקה לחקירות שוטרים, מרבית התיקים שהוגשו למח"ש בגין פגיעה מכדור ספוג בשנתיים האחרונות נגנזו ללא פתיחה בחקירה. 14 תיקים מתוך סך הכל 21 תיקים נגנזו ללא חקירה, מתוכם 12 תיקים בעילה של "אין עבירה", אחד בעילה של "אין עניין לציבור" ואחד בעילה של "העדר ראיות". זאת למרות שבכל המקרים הפציעות היו חמורות ביותר, תוצאות הירי מעידות כי, ככל הנראה, הירי בוצע בניגוד לנהלים (ירי לעבר פלג גוף עליון ולעבר ילדים) ובמרבית המקרים היה ברור, כי הפצועים לא השתתפו כלל בהפרות סדר.

נתונים אודות סטטוס הטיפול של מח"ש בתלונות בגין פגיעות מכדורי ספוג מצ"ב.

4. בנסיבות כאלה לא ברור לנו כיצד ניתן לקבוע, כי לא מתקיים אותו רף של חשד לביצוע עבירה המחייב פתיחה בחקירה. כל זאת מבלי שבדרך כלל זומנו עדים שיאמתו או יפריכו את הטענות ומבלי לנסות להתחקות אחר ראיות מהאירוע.
5. יוזכר, כי כדורי הספוג אמורים להיות נשק מדויק והסיכוי לפגיעה בבלתי מעורבים, במיוחד אם הם מרוחקים ממקום הפרות הסדר, אמור להיות נמוך מאד. על פי הנהלים, ניתן לירות כדור ספוג אך ורק לעבר מתפרע בודד שזוהה בוודאות. כתוצאה מכך, לטעמנו, קיים בסיס חזק לטענה, כי השימוש

בכדורי הספוג במקרים אלו נעשה בניגוד גמור לנהלים ומשכך מתקיים חשד גבוה לביצוע עבירה פלילית המחייבת פתיחה בחקירה.

6. ברי, כי היכולת להתחקות אחר היורה בסיטואציה של הפרות סדר היא קשה ביותר וכך גם היכולת לבסס ראיות לביצוע עבירה. אולם אין זה סביר, כי במקרים חמורים כל כך שבמסגרתם גרמו שוטרים לאבדן עיניים, ריסוק עצמות ופגיעות ראש קשות לילדים, מח"ש לא נוקטת בפעולות חקירה משמעותיות בניסיון לבסס אחראיות פלילית אלא מסתפקת ב"בדיקה" שטחית ביותר.

7. מתשובות מח"ש במספר תיקים שנסגרו ללא חקירה ומעיון בחומר החקירה המצומצם שנמצא בחלק מהתיקים עולה, כי הבסיס היחיד כמעט להחלטה על סגירת התיק היה התקיימותם של אירועי הפרות סדר באזור שבו ארעה הפציעה. בתיקים אלו החומר היחיד כמעט שעמד לנגד עיניהם של חוקרי ופרקליטי מח"ש היה דוחות פעולה של השוטרים שפעלו ביום האירוע המעידים על קיומן של הפרות סדר ושימוש באמצעים לפיזורן. כך, לדוגמה, בעניינו של א' א' ח' (תיק----), ילד בן 12 שנורה בראשו במרחק של מאות מטרים ממקום הפרות הסדר וסובל מנזק מוחי בלתי הפיך, נמסר ממח"ש כי "לא הונחה בחומר הראיות תשתית המלמדת על ביצוע עבירה פלילית על ידי מי מהשוטרים אשר פעלו במסגרת סמכותם והשתמשו באמצעים לפיזור הפרות סדר שכללו יידוי אבנים ובקת"בים".

8. ודאי שאין בעובדה שהתקיימו באזור, ואף במקום הפגיעה עצמו, הפרות סדר כדי להפוך כל שימוש בכדורי הספוג לשימוש סביר שאינו עולה כדי עבירה פלילית. ברור, כי גם שוטרים שקיבלו היתר לירות כדורי ספוג לעבר מפרי סדר אלימים צריכים לעשות שימוש באמצעי זה בהתאם לנהלים, באופן סביר ומידתי. ירי לעבר פלג הגוף העליון של ילדים, אשר לפי עדותם וראיות נוספות כלל לא השתתפו באירועים, כשברור על פי הנהלים וחוות דעת קרפ"ר כי ירי כזה הינו מסכן חיים, אינו יכול להיחשב שימוש סביר באמצעי זה, והוא לכל הפחות מעורר את החשד לביצוע עבירה.

9. **מדיניות התביעה העולה מעיון בתיקים שנסגרו ללא חקירה הינה פסולה.** להלן מספר דוגמאות:

א. הילד בן ה-12 א' א' ח' (תיק מח"ש----) אשר נורה בראשו ביום 6.1.16 ונגרם לו נזק מוחי קשה (ריסוק עצם הגולגולת): ביום 3.5.16 נסגר התיק ללא חקירה מכיוון ש"לא הונחה תשתית המלמדת על ביצוע עבירה ע"י הנילוך". זאת למרות שקיימת עדות לפגיעה בא' מכדור ספוג ולמרות ששמות החיילים שירו כדורי ספוג באירוע ידועים היטב ומופיעים בדוחות הפעולה.

ב. ס' ס' ע' מ' בן ה-11 מעיסאווייה, אשר איבד את עינו כתוצאה מפגיעת כדור ספוג והוכר כעיוור נכה 100% (תיק מח"ש----): התיק נסגר **שנה לאחר הגשת התלונה** בהחלטה שלא לפתוח בחקירה באותה עילה שלעיל. זאת למרות, שהירי בס' בוצע הרחק מאירועי הפרות הסדר וכשמעדותו עולה שהוא זיהה את השוטר היורה מכוון ישירות לעברו. כמו כן, חומר הראיות שנאסף בתיק מוכיח, כי במועד הפגיעה בס' רק שוטר אחד שזהותו ידועה ותמונתו ירה כדורי ספוג שחורים.

ג. העיתונאית טלי מאייר שנפגעה מכדור ספוג בפניה ביום 2.7.14 ואושפזה עם שברים בפניה: מח"ש החליטה שלא לפתוח בחקירה באותה העילה שלעיל (תיק מח"ש----), זאת למרות

שקיימות עדויות ברורות לכך שהפציעה נגרמה בעוד הצלמת עמדה הרחק מאירוע הפרות הסדר. תיק החקירה אינו כולל כל פעולת חקירה ממשית מלבד בדיקה כללית של סך כדורי הספוג שנורו באירוע.

ד. ל' פ' ע' איבד את עינו מפגיעת כדור ספוג בעינו ביום 21.10.15 בעודו **עומד במרפסת** ביתו שבקומה השניה בעיסאווייה: במח"ש הוחלט לסגור את התיק ללא חקירה (תיק מח"ש 5346/2015) וזאת למרות שמחומר החקירה עולה, כי זהותם של שוטרי מג"ב שירו כדורי ספוג בסמוך לביתו של מר ע' ידועה; כי מפקד הכוח (בשיחה טלפונית עמו) הודה על קיומו של פצוע שנפגע מכדור ספוג במרפסת ביתו באירוע; וכי היו עדים לאירוע שכלל לא זומנו למתן עדות.

ה. מקרים נוספים שבהם הוחלט במח"ש שאין מקום לפתיחה בחקירה בעילה של העדר עבירה כוללים גם את: י' ח' (תיק ----) שנורה בפניו מכדור ספוג **בתוך חצר ביתו** שבעיסאווייה; נ' ד' (תיק----), חירש אילם שתועד במצלמות האבטחה כשהוא **נורה בפניו בזמן שתפס מחסה** בתוך סופרמרקט בעת קיומן של הפרות סדר באיזור מ.פ. שועפאט וכתוצאה מכך איבד את עינו; י' ס' א' ע' **בן ה-10** (תיק 2555/15) **שנורה ואיבד את עינו** במ.פ. שועפאט.

10. בכל המקרים שלעיל ביססו במח"ש את ההחלטה לסגור את התיק ללא חקירה על יסוד בדיקה שטחית ביותר שאינה כוללת כמעט כל פעולות חקירה מלבד איסוף דוחות הפעולה מהאירוע. לא נעשו ניסיונות לתחקר עדים לאירוע, לזמן שוטרים שהיו מעורבים באירוע למתן עדות או לחקור שוטרים שירו ספוג במקום האירוע, גם במקרים בהם ברור כי שוטר אחד בלבד ירה בספוג.

11. ברור לנו כי המקום לבירור הטענות במקרים הפרטניים המופיעים לעיל הינו במסגרת ערר על החלטת מח"ש. ואכן, למיטב ידיעתנו, במרבית המקרים אכן הוגש ערר לפרקליט המדינה. אלא שאין להסתפק בבדיקה פרטנית בלבד כאשר מתבררת תופעה מובהקת כל כך שחושפת מדיניות תביעה לקויה בתיקים הנוגעים כולם לשימוש בנשק מסוג חדש באירועים בעלי מאפיינים ותוצאות דומים.

ב. קבלת החלטה שלא לפתוח בחקירה בדיעבד

12. בשני מקרים לפחות שהגיעו לידיעתנו, ההחלטה שלא לפתוח בחקירה התקבלה לאחר שעל פניו כבר נפתחה חקירה. עורכי הדין המטפלים בתיקים אלו קיבלו **הודעות סותרות לגבי הטיפול בתיק**: בתחילה קיבלו הודעה בכתב על כך שהחקירה הסתיימה **ותיק החקירה** הועבר לתובע לצורך קבלת החלטה ולאחר מספר חודשים התקבלה החלטה סופית בתיק לפיה הוחלט שלא לפתוח בחקירה. כך, לדוגמה, בעניינו של א' א' ח', הוחלט ביום 3.5.16 לסגור את התיק ללא חקירה מכיוון ש"לא הונחה תשתית המלמדת על ביצוע עבירה ע"י הנילון" וזאת לאחר שביום 3.3.16 נמסר לעורך הדין המטפל בתיק כי "החקירה בתיקנו הסתיימה. תיק החקירה הועבר לטיפול פרקליט ממחלקתנו".

13. בעקבות פניית עורך הדין איתי מק למח"ש לבירור הסתירה בתשובות, נמסר כי המכתב המודיע על סיום החקירה "יסודו בתקלה טכנית". אלא שגם במקרה של ס' ס' (תיק ----) נמסר לעורך הדין

אריה אביטן ביום 22.11.15, כי הוחלט שלא לפתוח בחקירה וזאת לאחר שביום 6.5.15 קיבל עו"ד אביטן "הודעה בדבר העברת תיק החקירה לתביעה" בעקבות סיום החקירה בתיק.

ההודעות הסותרות בשני התיקים מצ"ב.

14. ואכן, העיון בחומר שנאסף בתיקים שבהם הוחלט בסופו של דבר שלא לפתוח בחקירה בעילה של העדר עבירה, לעומת תיקים שבהם התיק נסגר לאחר ביצוע חקירה, עולה הרושם כי לא קיימים קריטריונים ברורים ואחידים להחלטה בדבר סיווג התיק (בדיקה או חקירה). כך, לדוגמה, בתיק -- בעניין ע' א' ק' אשר נורה בראשו מכדור ספוג ביום 11.6.15, התיק נסגר לאחר "חקירה" למרות שהחומר המצוי בתיק כולל מעבר להודעת המתלונן אך ורק יומני פעילות של הכוחות שפעלו במועד האירוע ומזכרים המתעדים שיחות של החוקר עם קציני משטרה ומג"ב בניסיון לאתר את מסמכים מהאירוע. התיק אינו כולל אפילו דוחות פעולה מהאירוע וכמובן שלא נגבו עדויות ואף שוטר לא נחקר בעניין. בתיקים אחרים, הכוללים מעבר ליומני הפעילות גם דוחות פעולה (תיק --- ל' ע'; תיק --- א' א' ח') ולעיתים אף עדויות שנגבו (תיק --- ס' ס'), התיק הוגדר כ"בדיקה" ונגנז.

15. ההתנהלות המתוארת לעיל מייצרת רושם של שרירות בקבלת החלטות הנוגעות להליכי בדיקה בטרם חקירה והעדרם של קריטריונים ברורים ועקביים.

ג. העדר איסוף נתונים שיטתי ופילוח תלונות

16. ביום 5.4.16 פנינו לממונה על חוק חופש המידע במשרד המשפטים בבקשה לקבל מידע אודות הטיפול של מח"ש בתיקים של פצועים שנפגעו מכדורי ספוג. בתשובה מיום 29.5.16 נענינו, כי אין באפשרות מח"ש לבצע פילוח של תיקים לפי שימוש בכדורי ספוג, וכי אין כל כוונה להתחיל בפילוח נתונים לפי סוג השימוש בכוח מכיוון שקיימים סוגים רבים ומשתנים של שימוש בכוח.

17. ההחלטה להימנע מפילוח נתונים לפי סוג אמצעי הכוח שהופעל כלפי המתלונן בכלל ולפי כדורי ספוג בפרט, אינה סבירה. היכולת של מח"ש למלא את ייעודה כגוף מרתיע נגד אלימות משטרתית ושימוש לרעה בכוח תלויה גם ביכולתה לבחון ולהעמיד לעיון הציבור מידע הנוגע לתופעות רחבות היקף כגון שימוש לרעה בנשק חדש שהוכנס לשימוש או דפוסים אחרים של התנהגות עבריינית או בלתי הולמת.

18. טענת מח"ש לפיה קיימים סוגים רבים ומשתנים של שימוש בכוח אינה מהווה הסבר משכנע לחוסר האפשרות לקיים פילוח של תיקים לפי סוג השימוש בכוח. לא מדובר על רשימה אינסופית של אמצעים וודאי שמדובר בעניין בעל היתכנות טכנית אשר קיים בכל מערכת נתונים פשוטה.

19. זאת ועוד, מבירור ראשוני שערכנו עולה, כי במדינות רבות באירופה ובארה"ב הרשויות המטפלות בעבירות של שוטרים מקיימות איסוף נתונים מורכב מאד המאפשר פילוח נתונים לפי מקום האירוע, סוג האמצעי, לאום/גזע של המתלונן ועוד.

20. יוזכר, כי כבר לפני יותר מעשור הדגיש מבקר המדינה את הצורך ב"איסוף ועיבוד של נתונים כדי להתחקות אחרי דפוסי התנהגות לא חוקיים או לא נאותים" (דוח שנתי 56א לשנת 2005) וב-2014 חזר מבקר המדינה על הצורך לפלח תלונות לפי כל אחד מאמצעי השימוש בכוח במסגרת הביקורת על השימוש המשטרתי בטייזר.

21. מדובר אמנם בסוגיה עקרונית הנוגעת לשקיפות המידע במח"ש, אולם המקרה של כדורי הספוג ממחיש במיוחד את החומרה שבדבר. איסוף נתונים שיטתי של תיקים העוסקים בכדורי הספוג היה יכול לסייע בחשיפה של הפרה שיטתית של נהלי השימוש בכדורי הספוג או של בעייתיות אחרת הגורמת לכך שאנשים רבים כל כך נפגעו מכדורי ספוג בנסיבות שלא היה מקום לירות לעברם (לדוג' בעיה ברמת הדיוק של הנשק, התאמתו לשימוש בטופוגרפיה מסוימת או נהלי שימוש בלתי מספקים). הדבר חשוב במיוחד, שכן במרבית המקרים הפציעות שנגרמו מידי כדורי הספוג לא דווחו, כפי שעולה מדוחות הפעילות בתיקי מח"ש השונים. משום כך, התלונות שהגיעו למח"ש והבדיקות שבוצעו בעניינן הן המקור היחיד כמעט למידע זה, שהינו הכרחי לקיומה של בחינה מקצועית ואפקטיבית של השימוש בכדורי הספוג.

ד. כשלים כלליים בטיפול מח"ש בתיקים

22. בנוסף לאמור לעיל, העיון בתיקי החקירה שפורטו לעיל מגלה כשלים נוספים שאינם ייחודיים לטיפול של מח"ש בפגיעות שנגרמו מכדורי ספוג. אנו רואים לנכון להביא בפניך בהזדמנות זו גם סוגיות אלה, הדורשות את התייחסותך.

23. ראשית, מתיקי החקירה שנבחנו על ידנו עולה כי **חוקרי מח"ש אינם מבצעים פעולות חקירה כלשהן בשטח** והם אינם מגיעים למקום האירוע כדי לאסוף ראיות אף במקרים שבהם הדבר נדרש לחקירה. כך, לדוגמה, זכ"ד מיום 22.1.15 המופיע בתיק מס' 6648/14 בעניינו של הילד ס' ס' ע' מ' בן ה-11 שנפגע מכדור ספוג ואיבד את הראייה בשתי עיניו, חוקר מח"ש יצר קשר עם אביו של הילד וביקש ממנו לצלם את מיקום האירוע לצורכי חקירה.

24. שנית, בחלק מהתיקים נדרשה למח"ש **שנה תמימה כדי לבסס החלטה שלא לפתוח בחקירה**. מדובר במשך זמן בלתי סביר המעיד על רשלנות וחוסר רצינות בביצוע החקירות וכתוצאה מכך גם נפגעת יכולתו של הקורבן למצות את ההליכים בעניינו ולערער באופן אפקטיבי על ההחלטה, המתקבלת זמן רב לאחר מועד האירוע. כך היה בעניינו של ס' ס' (תיק מח"ש-----) וגם בעניינה של טלי מאייר נסגר התיק שנה לאחר הגשת התלונה (תיק מח"ש-----). בשני המקרים חומר החקירה דל ביותר, אינו כולל זימון שוטרים לחקירה או למתן עדות או ביצוע פעולות חקירה סבוכות, אשר היו מצדיקות אולי את משך הטיפול בתיק. על חוסר הסבירות הקיצוני שבניהול בדיקה ראשונית במשך שנה שלמה בטרם קבלת החלטה בדבר אופן הטיפול בתיק, ניתן ללמוד מדוח ועדת צ'חנובר,¹ שקבע כי משך הזמן לקבלת החלטה סופית על אופן טיפול בתלונה על ידי הפרקליטות הצבאית יעמוד על 14 שבועות

¹ דוח צוות לבחינה וליישום הדוח השני של הוועדה הציבורית לבדיקת האירוע הימי מיום 31.5.10 בנושא הבדיקה והחקירה בישראל של תלונות וטענות בדבר הפרות של דיני הלחימה על פי המשפט הבין-לאומי, עמ' 17-18, אוגוסט 2015.

ממועד קבלתה, ולכל היותר במקרה של כמות תלונות חריגה יוכל הפצ"ר להאריך את המועד לתקופות של עד 90 יום כל אחת. ודאי שההיגיון העומד מאחורי מגבלת הזמן שנקבעה במצ"ח לעניין זה רלוונטי גם למח"ש.

25. שלישית, בכל המקרים שהגיעו לידינו ובהם נגזו התיק ללא חקירה (שבעה תיקים), **ההחלטה ניתנה ללא כל נימוק** או הסבר מינימאליים הנוגעים למקרה הספציפי. בכל המקרים מח"ש חזרו על הפסקה השבלונית הזוהה שאינה מלמדת דבר על נסיבות סגירת התיק במקרה הנדון: "הרינו להודיעך, כי לאחר שעיינו בתלונתך, בגין אירוע מיום...., ובחומר שהגיע לידינו הנוגע לאירוע שבנדון, הגענו לכלל מסקנה כי לא הונחה תשתית המלמדת על ביצוע עבירה ע"י הנילון".

26. לא זו בלבד שהתשובה אינה עומדת בחובת ההנמקה החלה על כל רשות ציבורית באופן שפוגע ביכולתו של הקורבן לערער על ההחלטה, אלא שמדובר בנוסח חסר כל פשר, שהרי באף אחד מהמקרים לא נחקר שוטר כלשהו ועל כן לא ברור מיהו "הנילון" שלגביו מצאה מח"ש כי לא בוצעה עבירה.

לסיכום

27. האמור לעיל משרטט תמונה מדאיגה במיוחד לגבי הטיפול של מח"ש בתופעה נרחבת וקשה ביותר הנוגעת לשימוש בכדורי ספוג, אשר הוביל בתוך שנתיים בלבד לפציעתם של עשרות ילדים ומבוגרים חפים מכל פשע. תמונה זו מעלה חשש שמח"ש אינו ממלאת את ייעודה כגורם האחראי על מיצוי הדין עם שוטרים שמפעילים את סמכויותיהם בניגוד לדין, תרתיע מפני המשך השימוש הבלתי אחראי באמצעי מסוכן זה ותתריע בפני מקבלי ההחלטות במשטרה בדבר קיומה של תופעה חמורה זו.

28. החלטות חוזרות ונשנות להימנע מביצוע חקירה פלילית (ולהסתפק לכל היותר בבדיקה שטחית) אל מול אירועים חמורים כל כך שתוצאתם מלמדת על חשד גבוה להפרה של נהלי השימוש בכדורי הספוג, שולחות מסר ברור לשוטרים, כי הם חסינים מפני חקירה גם במקרים בהם הם יורים לעבר ילדים קטנים ומותירים אותם נכים לכל החיים.

29. אנו מבקשים, כי תבחן את הליקויים המפורטים לעיל ובפרט:

א. **נבקש לדעת מהי מדיניות התביעה בנוגע לשימוש באמצעים שהביא לפציעות של חפים מפשע, ככל הנראה בניגוד לנהלים, במקרים בהם מתקיימות הפרות סדר. האם אכן, כפי שעולה מהמקרים שצוינו לעיל, התרחשות הפרת סדר שבמסגרתה נעשה שימוש לגיטימי באמצעים שוללת את החשד לקיומה של עבירה וזאת גם כאשר האמצעים שהופעלו הביאו לפגיעה בחפים מפשע, על פניו בניגוד לנהלים?**

ב. **נבקש שתנחה את אנשיך לבצע איסוף נתונים שיטתי בנוגע לתיקים המטופלים במח"ש בהתאם לסוג הכוח שהופעל בכלל ובהתאם לכדורי ספוג בפרט.**

ג. נבקש לדעת מהו המקור החוקי ומהם הכללים החלים על "בדיקה טרום חקירה"? ככל שלא קיימים כללים בעניין זה, יש לקבוע בנוהל את הכללים החלים על "בדיקה טרום חקירה" וכן להגביל את משך הזמן למתן החלטה על פתיחה או אי-פתיחה בחקירה לתקופה קצרה ביותר של חודשים ספורים.

בברכה,
אן סוצ'יו, עו"ד

העתק:

ד"ר אביחי מנדלבלוט, היועץ המשפטי לממשלה, בפקס: 02-6467001
מר רז נזרי, המשנה ליועץ המשפטי לממשלה (פלילי), בפקס: 02-6466265
תני"צ שאול גורדון, היועמ"ש, משטרת ישראל, בפקס: 02-5898762